

Hoffmannová, J. a kol. (2016):
Stylistika mluvené a psané češtiny.

Praha: Academia.

Marie Čechová

Záměrem knihy *Stylistika mluvené a psané češtiny* Jany Hoffmannové, Jiřího Homoláče, Elišky Chvalovské, Lucie Jílkové, Petra Kaderky, Petra Mareše, Kamily Mrázkové je „zachytit aktuální proměny stylu mluvených a psaných projevů v hlavních komunikačních sférách zhruba v posledních dvou desetiletích“ (s. 9), úkol aktuální, protože od vydání poslední stylistické syntetické knihy *Současná stylistika* (Čechová–Krčmová–Minářová 2008) uplynulo osm let, už tehdy šlo jen o podstatné přepracování předchozích verzí stylistiky, a to *Současné české stylistiky* (Čechová a kol. 2003) i předcházející *Stylistiky současné češtiny* (Čechová a kol. 1997). Od vydání této verze už uplynulo téměř 20 let a od nejstarší verze *Stylistiky češtiny* (1991), zpracované ještě za vedení J. Chlouпка, uplynulo let pětadvacet. I když každá ze tří následujících verzí byla přepracována, zvláště ta poslední, rozhodně jsou po čtvrtstoletí žádoucí nové přístupy a nová zpracování odborné problematiky. A ta chvilé přišla právě nyní.

Každá současná stylistika musí řešit vztah stylu a komunikace, stylistiky a teorie komunikace. Už i my v poslední verzi *Stylistiky* (Čechová–Krčmová–Minářová 2008) jsme se jím zabývali. Proto je zajímavé, jak se s ním vypořádávají autoři nové stylistické monografie. Odpověď podává výrok ze s. 37: „K našemu přístupu se hodí spíše normy komunikační než stylové“, snad proto autoři nekladli do popředí funkci, funkční styly a ani stýlotvorné faktory. Za základ i členění textu pojali Jedličkův termín *sféra/oblast* (viz Jedlička–Formánková–Rejmánková 1970: 15 a nn.), ale nikoli *stylová, nýbrž komunikační*.

Hned na začátku bychom chtěli zmínit jasný pozitivní rys této publikace, a to péči soustředěnou k mluvené formě projevu, která prostupuje celým dílem a objevila se i v jeho názvu.

Autoři se slovy P. Mareše (v jeho promyšleném úvodu) hlásí k definici stylu B. Havránka a naší z r. 2003; styl primárně pojímají jako soubor „obvyklých a příznačných způsobů volby výrazových prostředků“ a soubor „způsobů uspořádání (organizace) zvolených prostředků, který se uplatňuje v určité komunikační sféře“ (s. 14). Styl dále obecněji nevymezovali, soustřeďující se na komunikační sféry a žánry v nich uplatňované, aniž by se vyjadřovali k vztahu žánru a slohového útvaru či postupu, s nimiž starší stylistiky od dob Havránkových a Jedličkových pracovaly.

Autoři se vcelku se zdarem vypořádávali s terminologickou růzností ve stylistice, termíny-pojmy uváděli do vzájemných vztahů (viz *registr*, ale i polysémií výraz *rejstřík*...), při prvotním výskytu vymezovali termíny-pojmy nové nebo nepřiliš zažité (jako *slogo*, *prozument*).

Kniha má promyšlenou kompozici, všechny kapitoly určenou výstavbu, čímž se dosahuje jednotnosti u všech sedmi autorů a všech osmi kapitol. Na druhé straně to zvyšuje míru stereotypnosti a místy nadbytečného opakování, např. stále se opakující výklady týchž funkcí. Asi by bylo vhodné vzhledem k nější porovnávat funkce, všimnout si shod a rozdílů v různých sférách.

Každá kapitola, věnovaná jedné z komunikačních sfér – běžné každodenní, institucionální, odborné, školní, mediální, reklamní a literární – obsahuje dosavadní přístupy k stylu/komunikaci v jednotlivých sférách, charakteristiku příslušné komunikační sféry, charakteristiku stylu projevů dané sféry, ukázky a vývojové tendence.

Právě ukázky projevů a komentáře k nim zabírají nemalou část knihy, což podstatně zvětšuje její rozsah (ukázky jednotlivých projevů jsou až třístránkové) a vede čtenáře k otázkám, komu jsou určeny a jaký cíl jimi autoři sledovali. Ukázky mají charakter čítankový, komentáře k nim, někdy obsahující všeobecně známé skutečnosti, ráz cvičebnicový (v tomtéž nás utvrzuje i příloha.) Nabízí se otázka, jakou roli mají z hlediska efektivnosti této odborné publikace, neboť poučený čtenář má nutkání některé ukázky (např. zápisy rozhovorů) či jejich samozřejmé interpretace přeskačovat, v důsledky toho se však může stát, že něco podstatného opomene.

Vyzdvihnout bych chtěla myšlenku včlenit do každé kapitoly právě první a poslední podkapitoly, jež mají sledovat vývojovou návaznost směrem zpět i kupředu. Oceňuji solidní, věcné, přitom stručné zpracování dosavadního vývoje institucionální komunikace od J. Homoláče a K. Mrázkové, psané mediální komunikace od P. Mareše, na rozdíl od omezeného pohledu na vývoj komunikace školní od E. Chvalovské.

Stejně tak se liší jednotliví autoři co do výstižnosti postižení současných vývojových tendencí. Vesměs jen naznačují možný směr, někteří jen formálně splnili požadavek ve dvou třech konstatačních odstavcích, naopak očekávání splnilo shrnutí o mluvených dialozích a charakteristika vývoje současné literatury v částech J. Hoffmannové.

J. Hofmannová se úspěšně vypořádávala s termínem hovorovost, hovorový, který se spojuje s řadou netotožných pojmů: hovorový styl, hovorový = obecněčeský, nespisovný vůbec, ale i mluvený, hovorový jazyk jako součást jazykového systému spisovného, hovorová vrstva jazykových prostředků (prostředků ležících na ose spisovnost – nespisovnost na okraji spisovnosti). Termín sféra každodenní komunikace (té je věnována 2. kapitola) intertextově navazuje na námi užívaný termín sféra a styl běžnědorozumivací/prostěsdělovací, autorka se oprávněně vyhnula mnohoznačnému výrazu hovorový styl a hovorová sféra. Každodenní mluvené dialogy charakterizuje po různých stránkách, podtrhuje u nich neurčitost a univerzálnost výrazových exponentů (uvádí původem zájmené a příslovečné výrazy), dialogičnost na úkor koheze textu, jeho fragmentárnost a implicitnost.

Z podkapitoly L. Jílkové o každodenní (lépe by bylo řečeno běžné) psané komunikaci si čtenář připomene rysy soukromých dopisů (dobře jsou postíženy proměny jejich charakteru) a přečte si důkladné výklady o komunikaci elektronické; může zde získat i užitečné poznatky o zkracování různého druhu, o užívání neverbálních prostředků atd.

Kapitola třetí Sféra institucionální komunikace zpracovaná J. Homoláčem a K. Mrázkovou věcně shrnuje dosavadní terminologii sféry jinde označované jako administrativní /jednací/ právní... a přístupy k ní a volí široký termín sféra institucionální, poněkud přesahující vymežovanou oblast, mj. jde o hranici se sférou odbornou. Na ni se zaměřuje kapitola následující, zpracovaná s velkým rozhledem P. Kaderkou. V uspořádání obsahu knihy bychom očekávali opačné pořadí těchto sfér, a to jak se zřetelem k vývoji stylů, tak k vztahu obou sfér i v současnosti. Možná by bývalo vhodné povšimnout si i spisu Evy Hošnové (1994), která před mnoha lety posuzovala charakter spisů humanitně a přírodovědně orientovaných z přelomu 19. a 20. století a konstatovala už tehdy různé diference mezi nimi, mj. různou míru nominalizace.

Za zajímavé pokládáme, že autorský tým vyčlenil (v návaznosti na pokusy K. Hausenblase a M. Čechové) jako úplně samostatnou sféru školní komunikace (5. kapitola) a pověřil jejím zpracováním E. Chvalovskou, jež uvedla některé, avšak i jen nahodilé znaky této sféry včetně jejích nedostatků a vad; v jiných sférách se s nimi nepracuje.

Následující šestá kapitola o sféře mediální komunikace (P. Mareš o psané, P. Kaderka o mluvené) podává soustavný přehled o současnosti této sféry (včetně pojednání o nových žánrech). Překvapuje však, že P. Kaderka u denního zpravodajství předpokládá existenci stylu neutrálního, o němž kromě F. Trávníčka nikdo z českých stylistiků neuvažoval. Běžně se přijímá vymezení neutrálních jazykových prostředků, zaujímajících místo ve středu stylistické osy, řeč zpravodajství se však neomezuje pouze na ně.

Předposlední kapitola o sféře reklamní komunikace (K. Mrázková) se orientuje na tvůrce reklamy i na její normy (viz Zákon o regulaci reklamy), ale neškodilo by více pozornosti soustředit i na její příjemce, na její manipulativnost (heslo není ani v rejstříku).

Poslední, rozsáhlou kapitolu (s. 396 až 463) o sféře literární komunikace vypracovala J. Hoffmannová. Opustila termín užívaný klasiky funkční stylistiky umělecký styl nebo nověji nahrazovaný stylem umělecké literatury, čímž pojem literární zúžila na oblast uměleckou. Podala obraz této sféry na základě rozsáhlé znalosti všech jejích druhů, současné prózy, poezie i dramatu, aniž by se omezovala hranicemi jazykovědné a literární stylistiky.

Knihu uzavírá stručný věcný rejstřík a rejstřík autorský. Poněkud postrádáme závěrečnou, syntetizující studii, uzavírající toto obsáhlé dílo, kapitolu shrnující přístupy, celkovou koncepci a zobecněné výsledky bádání

v jednotlivých komunikačních sférách. Přesto z našeho komentáře je zřejmé, že posuzované dílo považujeme za přínosné.

Bibliografie:

Čechová, M. – Krčmová, M. – Minářová, E. (2008): *Současná stylistika*. Praha: NLN.

Čechová, M. a kol. (1997): *Stylistika současné češtiny*. Praha: ISV.

Čechová, M. a kol. (2003): *Současná česká stylistika*. Praha: ISV.

Hošnová, E. (1994): *K vývoji české syntaxe: (ve vědeckých textech z poslední čtvrtiny 19. století)*. Praha: Karolinum.

Chloupek, J. a kol. (1991): *Stylistika češtiny*. Praha: SPN.

Jedlička, A. – Formánková, V. – Rejmánková, M. (1970): *Základy české stylistiky*. Praha: SPN.